

bi valjalo podvrgnuti pravopisnoj reviziji i ujednačiti radi stabiliziranja pravopisne norme. No sve su to otvorena mjesta hrvatskoga jezikoslovlja koja nadilaze okvire Kovačevićeve knjige.

Zaključno se može ustvrditi da je autor u pravu kada kaže da valja pripaziti da se hrvatski, poradi svoje gipkosti i podašnosti, ne "razvuče poput rastegljive gume koju nestašan dječak rasteže na prački". Svi oni koji odlučuju o hrvatskome jeziku, kao i oni koji bi to htjeli, prvo bi skromno trebali vagnuti vlastite granice, a potom i granice jezične. One se ne bi smjele, suglasimo se s piscem, omeđivati obzorjem podsljemenskim, kojim se katkad hrvatski jezični i etnički obzor suzuje između Zaprešića i Seseva te Šestina i Savskoga mosta. One moraju biti otvorene za sveukupnost hrvatskoga jezičnoga bića, bez podsmijeha i pridavanja rustikalnih pridjevaka riječima "onih odozdo".

Nataša Bašić

IZAŠAO PRVI ONEMOGUĆENI HRVATSKI PRAVOPIS

O *Hrvatskome pravopisu* Cipra-Guberina-Krstić iz izdanju naklade ArTresor, Zagreb, 1998.

Hrvatska je filologija imala žalosnu sudbinu da su njezine knjige često bile zabranjivane i onemogućivane, vjerojatno kao ni jednoga jezika na svijetu. Jasno je da to sigurno ne znam, ali da je to veoma vjerojatno, potvrđuje već sudbina hrvatskih pravopisa. Dosad su onemogućena tri. Prvi je Hrvatski pravopis Franje Cipre, Petra Guberine

i Krune Krstića koji je 1941. bio složen, prelomljen i onda prije tiska bačen, drugi je pravopis koji je Hrvatsko filološko društvo počelo raditi 1952. i kad je posao na njemu već bio pri kraju, Srbi su Novosadskim dogovorom smislili kako da onemoguće i njega i druga posebna hrvatska djela. Treći je Hrvatski pravopis autora S. Babića, B. Finke i M. Moguša 1971. koji je bio već otisnut, ali neuvezan otišao u grotlo tvornice papira. Sudbina Hrvatskoga pravopisa iz 1971. dobro je poznata, ali je sudbina prvih dvaju poznata samo užem krugu. Zanimljivost je u tome što su druga dva onemogućili neprijatelji hrvatskoga jezika, makar djelomično bili među njima i Hrvati, a prvi sami Hrvati, i to oni koji su se smatrali najvećim i najboljim Hrvatima i koji su mislili da tim onemogućivanjem hrvatsku kulturu unaprjeđuju. Time je tragedija toga onemogućavanja bila veća. Drugi je jednim svojim dijelom ušao u novosadski pravopis i tako zauvijek izgubljen u vrtlogu nemila vremena, a prvi je spašen.

Kad je 1941. nastala Nezavisna Država Hrvatska, hrvatski su se jezikoslovci ponadali da je došla sloboda za hrvatski jezik i da se i on i hrvatski pravopis mogu oblikovati prema njihovome stručnom uvjerenju i Franjo Cipra, Petar Guberina i Krno Krstić pripremili su Hrvatski pravopis temeljen na Ministarskoj naredbi o hrvatskome pravopisu od 23. lipnja 1941., s potpisom dr. Mile Budaka, koja je dala osnovne smjernice. Bio je to ublaženi fonološki pravopis s nekim crtama morfonološkoga, s pisanjem *ije* na mjestu nekadašnjega dugoga jata jer Ministarska naredba jat ne spominje, sam je njezin tekst pisan s *ije*. Autori su znali za činjenicu da je 14. kolovoza iste godine izašla Zakonska odredba o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoći i pravopisu, s

potpisom dr. Ante Pavelića u kojoj se izričito kaže: "Na hrvatskom se jeziku ima pisati po korienskom, a ne po zvučnom pravopisu", a na mjestu gdje je u ikavskome *i* dugo, ima se pisati i izgovarati *ie*. Autori su to zanemarili nadajući se da mogu ostvariti pravopis po Ministarskoj naredbi, zapravo po svojem, ostavili pisanje *ije*, izradili pravopis, dali ga u tisak i kad je bio složen i prelomljen, njegov je izlazak bio onemogućen. Iz sačuvanoga primjerka sada ga je izdalo poduzeće Artresor i on je sada pred nama.

Svaki će se korisnik koji ga uzme u ruke pitati kakva je to knjiga. Odmah se može reći da je ona svojom glavninom povijesna knjiga, iz nje možemo vidjeti što je bilo zabranjeno, što su trojica autora htjela, kako su gledala na hrvatsku pravopisnu problematiku iako su jednim dijelom bili ograničeni zakonskom odredbom, ali kad su mislili da su unatoč tomu malomu ograničenju slobodni postupati po svome stručnome znanju i uvjerenju. Ali dogodilo se da ta knjiga tada nije ugledala svjetlo dana, Ante Pavelić nije dopustio takvu slobodu. No odmah valja reći da to nije samo povijesna knjiga nego knjiga koja i danas ima određenu stručnu vrijednost jer su je pisali znalci sa svojim jasno određenim pogledima na hrvatsku pravopisnu problematiku. Osim što su ovaj pravopis sastavili vrsni stručnjaci, u radu su im pomagali isto tako vrsni kolege, kao što je bio prof. Blaž Jurišić, a posebnu vrijednost ova knjiga ima stoga što je cijeli tekst pročitao prof. dr. Stjepan Ivšić.

U svakome pravopisnome priručniku zbog obilja problematike koja se u njemu nalazi, a ne podliježe zahtjevu trenutka, može se naći mnogo korisnoga samo valja znati birati. Iako dakle neki dijelovi u ovome Hrvatskome pravopisu imaju samo

povijesnu vrijednost, neki dijelovi i danas mogu poslužiti svrsi kojoj su bili namijenjeni. Naime pravopisni se priručnici pišu prvenstveno za škole i radi reda u pisanju jednoga jezika, kako se to lijepo ističe na samome početku Uvoda. Kao i svako djelo i ovaj je pravopis uvjetovan vremenom i prilikama u kojima je nastao, toliko više što ni njemu nije bilo dano da se s vremenom provjerava u praksi i da se postupno usavršava. Pravila današnjega Hrvatskoga pravopisa odmakla su podosta od pravila ovoga priručnika jer su došla nova vremena, nove prilike i nove spoznaje. Da su isti autori i dalje izdavali ovaj priručnik, sigurno bi ga usavršavali i mijenjali i on ne bi bio kao što je taj koji je pred nama.

U Uvodu se naglašava da je ovaj pravopis umjereni fonetski i umjereni korienski, ipak je, ako se gledaju pojedine riječi, a ne veze među riječima prije ono prvo jer su od toga odstupili samo kad su morali zbog Ministarske naredbe pa očito zbog toga imaju *nadporučnik nadkonobar, podpredsjednik...* Da su to radili nevoljko, pokazuje oskudnost takvih primjera u rječniku. Nastojali su da provedu dotadašnju hrvatsku jezičnu tradiciju kakva je bila i kakva bi bila da nije bilo njezina gruboga narušavanja. To se vidi s riječima s takozvanim pokrivenim r jer su uveli tip *bezgrješan pogrješan, strjelica, istrjebljivati...*, uveli su to jer su po svome stručnom uvjerenju smatrali da tako treba biti. Do istih rješenja došli su i autori današnjega Hrvatskoga pravopisa. Dotadašnjim znanjem i razmišljanjem o osobinama hrvatskoga pravopisa, kakav on treba biti po svojoj naravi došli su do gotovo istoga rješenja, ne znajući da se to već nalazi i u tome pravopisu. Toliko je moja radost bila veća kad sam čitajući taj pravopis na to naišao jer neki tvrde da to-

ga nije bilo ni u pravopisima za NDH. Dakle ta knjiga pokazuje da to nije novo, da bi to bila tradicija hrvatskoga pravopisa da se on usavršavao slobodno u svome razvoju, da nije bio podvrgnut prisili političkih pritisaka nepovoljnih za normalan razvoj.

Cipra-Guberina-Krstić držali su se i kriterija razumljivosti i razlikovnosti pa su uveli razliku *mladac, mladca, mlatac, mlatca...*

Tima dvjema crtama taj je pravopis ona karika koja ga povezuje s novim izdanjem Hrvatskoga pravopisa jer će se i u njemu naći upravo takva rješenja.

Najviše što može zbuniti današnjega nekritičnoga korisnika jest pisanje velikih i malih slova i zareza. Tu se do danas najviše promijenilo, ali se i tu podosta još može naučiti, pogotovu kod ostalih razgodaka jer tu gotovo da i nema nekih bitnih promjena. Posebnost je ovoga priručnika što su razgodci (rečenični znakovi, interpunkcija), koje autori zovu *Pismeni znaci*, pisani s gledišta govornih vrednota koje je prije prof. Guberina iznio u svom članku *Govorni jezik i pisani jezik*, objavljenom u časopisu *Hrvatski jezik*, a poslije toga i u knjizi *Zvuk i pokret u jeziku*, Zagreb, 1952.

Ima dakle dosta razloga što se naklada ArTresor odlučila izdati ovaj priručnik. Kad je Hrvatska sveučilišna naklada našla razloga da izda *Hrvatski korijenski pravopis* iz 1944., onda ima još više razloga da se izda i ovaj jer je on znatno bliže onomu što treba biti konačni hrvatski pravopis. Iako ni on danas ne može poslužiti kao mjerodavan pravopisni priručnik, može, kako je to već rečeno, poslužiti u dobroj mjeri i današnjemu kritičnom korisniku, a pogotovu jezičnim istraživačima, znalcima i pravopisnim sladokuscima koji uvijek traže više, traže posebnije, traže bolje, traže određenije i tek kad pregledaju

više priručnika iste vrste, toliko su rado-sniji kad nađu negdje zapretano ono što misle da treba biti novo i sadašnje.

Naime normativni se, službeni jezični i pravopisni priručnici pišu za one koji ne znaju bolje, kojima treba čvrst oslonac za stjecanje jezične kulture, ali kako ni jedan priručnik ne može biti potpun, savršen, ljudima nemirna duha, onima koji žele unaprijediti jezik i pravopis, treba što šira podloga na putu naprijed. Jedno od tih uporišta sigurno će biti i ova knjiga.

Stjepan Babić

HRVATSKE ZAMJENE ZA BOOK-MARK(ER) ILI LESEZEICHEN

Olako prihvaćanje i širenje angli-zama (amerikanizama) danas je tako u modi da mnogi pri prvom susretu s takvom tuđicom ne osjećaju nikakvu nelagodu, ne osjećaju da jezična kultura traži da se odmah zapitamo, treba li nam ta tuđica ili se to može kako reći hrvatski. Meni zaista smeta što neki hrvatski govornici čim čuju za neki novi predmet ili pojavu na engleskome jeziku, odmah upotrebljavaju anglizam (amerikanizam), znači da nam tuđice u jezik unose obrazovani, a ne neobrazovani i zato sam napisao o tome problemu više članaka pa tako i u 5. broju prošloga godišta člančić u kojem potičem čitatelje Jezika na traženje hrvatskih zamjena za ono što se engleski kaže *book-mark(er)*, a njemački *Lesezeichen*. No pri tome sam napravio dvije pogriješke, jednu manju i drugu veću. Čovjek koji mi je poklonio tu stvarcu, rekao je jednostavno *bukmarker*, a ja misleći da znam toliko engleski da to mogu

napisati i bez gledanja u rječnik, napisao sam *bookmark*, uzeo sam manje običnu riječ jer je u engleskome običnije *book-mark*, a onda sam s engleskoga to jednostavno "preveo" na njemački kao *Buchmarker*. U ruci su mi svaki dan obilježavači teksta na kojima piše marker pa i jedan koji sam kupio u Njemačkoj, s tekstom na više jezika pa i njemačkome, ne misleći da sam naziv nije njemački. (I u njemački jezik prodiru amerikanizmi.) Nisam provjeravao kako inače radim jer sam članak napisao na brzinu, kako piše i u samome članku: "Ovaj je članak napisan da broj ima točno 40 stranica", dakle da popunim prazninu pred sam odlazak Jezika u tisak. Odmah sam dobio nekoliko opomena.

Prvi me na te dvije pogrješke upozorio g. R. Remenar, a na kraju svoga pisma piše da sumnja da će se pismeni dio našega naroda odlučiti za knjižnik, "i to uglavnom iz dva razloga: prvo zvuči suviše književno, tj. očividno asocira na "književnik" (a time i na neko živo biće) i drugo, zato što za tim pojmom ne postoji nikakva nasušna potreba (mogli smo i do sada bez njega)."

Drugi je bio njemački slavist prof. dr. Leopold Auburger. Pošto je upozorio da *Buchmarker* nikako nije njemačka riječ, nastavlja:

"Mi kažemo za taj predmet kulture čitanja *Lesezeichen*, ili *Einmerker* (*Einmerkzeichen* i slično). *Lesezeichen* je međutim i uobičajen stručni naziv na području nazivlja u svezi s internetom.

Iako mi hrvatski jezik nije materinski jezik nego slavistički predmet, htio bih rado sudjelovati u Vašem traženju dobre hrvatske novotvorenice na neki pozitivan način. Čini mi se da njemačka riječ *Lesezeichen* može semantički dobro upućivati na to, kako bi se mogla ispuniti ta praznina u hrvatskom leksikonu. U Šulekovu

Njemačko-hrvatskom rečniku (Agram 1860.) našao sam za *Lesezeichen* "štioni znak"; nažalost se ta tvorenica kasnije zaboravila, sve do takvih dugačkih opisnih fraza kao "znak koji se meće u knjigu kada se prekine čitanje" (Hurm, Antun: *Njemačko-hrvatskosrpski rječnik*, 3. izd., Zagreb, 1868.). Znajući da u neku je ruku neumjestno da kad tuđinac daje prijedlog u pitanjima tvorbe novih riječi, predlažem pak provjeru ne daje li Šulekova tvorenica kao semantički uzorak nekoju vrijednu uputu za rješenje dane zadaće. Vrijedi, čini mi se, uzeti u obzir tvorenice poput *štionik*. Ovaj se izraz u hrvatskom jeziku (u suprotnosti srpskomu) već ne upotrebljava u prijašnjem značenju 'stalak za čitanje', 'Leseput'.

Želim Uredništvu što šire sudjelovanje u traženju primjerenog izraza, a siguran sam da će bogate tvorbene sposobnosti hrvatskoga jezika omogućiti dobro rješenje.«

Mislim da prof. Auburger nije tuđinac u hrvatskome jeziku, već je i časopis *Jezik* u 37. godištu prikazao jedno njegovo djelo, a njegovo je ime u 39. godištu čak u naslovu jedne kratke vijesti, spomenut je i u ovome broju u Grčevićevu članku (str. 52.), a drugo, njegov tekst pokazuje kako divno piše hrvatski, nisam u njemu promijenio ni zareza, pa je njegovo sudjelovanje u ovome dobro došlo, pogotovu zbog načina na koji nam se pridružuje.

A kad je o upozorenjima riječ, onda valja reći da me svestrani Alemko Gluhak upozorio da u Velikanović-Andrićevu slikovnome rječniku *Šta je šta*, Zagreb, 1938., vrpca pričvršćena na knjizi zove *vrvca*, a uloženi znak za čitanje *zaloga*.

Zatim mi je prepisao iz *Grafičke enciklopedije* Franje Mesaroša, Zagreb, 1970., ovo:

"VRPCA, PODSJETNA I Buchzeichen n, Lesezeichen n, Merkband n / book-mark, book-marker, reading mark/ signet m II